

OD ŽUTE KUĆE DO TIHOG DONA

Odlomak iz istoimenog romana

Krajem decembra sruči se na nas ruska zima u svoj svojoj strahoti. Termometar je pao na 40 ispod nule a mećava se valjala niz dolinu Dona kao neki stravičan valjak.

Ogoleli drum se sivomrtvo bunio protiv nemilosrdne metle i dok su sve nove i nove lavine snega uporno jurišale na zidove kućica koje su se jogunasto suprotstavljale, mi smo poricali da smo ikada uživali u zimskim sportovima.

Po tom groznom vremenu, kao utučena pogrebna povorka, vukla se prema našem selu jedna žalosna jevrejska četa. Čovek bi rekao da su to kakvi pogorelci — indiski fakiri, svi zamotani u čebad, dok su pokriveni ranci kao kakve grbe činili njihovu ionako produhovljenu spoljašnost još mističnijom. Ljudi se zbog tog tereta na leđima nagnuli napred a vetar ih primorava da se saviju pod još oštrij uga. Pravo je čudo što ne stave i ruke na zemlju pa da četvoronoški nastave ovo svoje koprcanje. Stara slika iz starog, oveštalog filma: „Grupa deportiraca na putu za Sibir“.

Puše se dimnjaci i obećavaju prijatna skloništa oficirima i pratnji te kroz ledeni vazduh pade komanda:

— Četa stoji!

Mislili smo da će kratak odmor dati i četi mogućnost da se malo ogreje. Ali na naše najveće zaprepašćenje videli smo da smo se prevarili. Fakiri su ostali napolju. Okrenuli su leđa vetru, stisli se kao stado i spuštene glave cvokotali su u jezivoj hladnoći. Nad njima je vejavao ledeni zimski vetar i sneg.

Honvedi su pojurili u kuće a napolju je ostalo 3—4 razdražena stražara, koji su proklinjali i psovali. Može li se to ne oprostiti čoveku, kad mu drugovi sede u toploj sobi, dok je on, jadnik, primoran da čuva „prljave Jevreje“?! On se ljuti na njih. Zašto ovi prokleti ljudi nisu ostali kod svojih kuća? Koga su vraga došli u rusku zemlju? E, a sad su „obrali bostan“. Sad će oni platiti za sve te neprijatnosti! Razjareni honved, pardon, „gospodin podučavatelj“, će sad povezati korisno sa prijatnim. Dosetio se on jednoj veseloj zimskoj razonodi i tako će mu proći vreme.

On obide četu koja je cvokotala. Izabra svoje žrtve. Izdvoji dva čoveka iz grupe. Na neobrijanim licima ogleda se užas. Oni vide svoju tragediju, ali viša vlast je neumoljiva. Što se žrtva više plaši tim je zabava raskošnija. Nije potrebno da se Kiš Manji* potruđi do fronta, zna i vojnik Mikloš Horti da bude dovitljiv, ume i on da iskoristi mogućnosti koje mu se pružaju. Pozornica je drum, vetar daje muziku, a publika prati razvoj događaja sa nekih sto koračaja od scene.

Dva odabrana prinudna radnika stoje u stavu mirno pred moćnim gospodarem. Taj silni gospodar od kuće je kakav bakalski kalfić, čuvar goveda, kurir, štrojač, kožarski kalfa, u svakom slučaju biće koje je doteralo do honveda. U svakom slučaju, on je navikao da mu se naređenja izvršavaju bez pogovora. Sad sipa naređenja, siguran u sebe. Dva mladića bacaju sa sebe čebad i skidaju rance. Ostali se okreću. Ne zanima ih ovaj junački podvig.

Gledaoci ne čuju komande, oni samo vide izvršenje. Sa šaka se odvijaju krpe. Nekada su na ovima verovatno bile rukavice, ali, bože moj, rukavice ne mogu trajati daveka. Jer tu su ti pratioci a oni ne mogu bez rukavica do Novog Oskola, pa su primorani da pokupe bolje rukavice od prinudnih radnika. Najzad, što će ovima rukavice? Onih par nedelja koje im je još ostavila njihova Ekselencija gospodin Regent mogu oni da prežive i bez rukavica. Ako im ruke zebru, neka sami sebi pomognu kako znaju: neka otkinu parče čebeta pa neka to namotaju oko ruku. U svakom slučaju neka i ovo čine samo onda kad nisu na službi. Služba zahteva stav mirno, a ruke oko kojih su namotane krpe ne možeš kontrolisati pripajaju li se pravilno uz šav pantalona ili ne. Krpe padaju na zemlju, narednog trenutka vetar ih odnese daleko. Kao da im nikad više neće ni biti potrebne.

Ponovo stav mirno. Četiri ruke stavljaju se na kukove. Sad čujemo komandu: „čučni i savi duboko kolena“.

Prinudni radnici čuče, prave žablji skok, skaču unazad, izbacuju ukočene noge udesno pa onda ulevo, na bosa noge obuvene cipele škripe po smrznutom drumu. Mučenje traje dobrih deset minuta te se silni gospodin zamori od komandovanja.

On prolazi ispred onih koji čuče i pristupa narodu zamotanom u čebad. Ne čujemo šta govori, ali verovatno je naumio da pomogne četi koja zebe, jer vidimo da trče u mestu. Ovo je prilično koristan pokret; izvršioci drže ruke na kukovima i dižu noge kao kad bi trčali. Osnovna zamisao je da se butina diže dotle dok sa trupom ne načini ugao od 90°. To je prilično dobro na ovoj zimskoj hladnoći, jer malo zagreje noge čoveku koji cvokoće. Naročito je preporučljivo za one koji po ceo dan ne rade ništa. Istina, ovi mladići su u toj groznoj snežnoj oluji propešačili toga dana nekih 25 kilometara, ali silni gospodin je to smetnuo s uma.

* Madarska glumica.

— Neka se ugrelu ti jadni Jevreji!

Eto, najzad mu se srce raznežilo. Pa i on je čovek, kod kuće ima verovatno i decu, pa se raznežio. On im zapoveda da legnu na drum.

— Neka se odmore ti jadni Jevreji!

Samo, nije ni to baš tako prosta stvar. Na kraju krajeva u vojsci Mikloša Horti postoji i neki veći gospodin od prateće momčadi, pa zar bi on, dok se tako znoji kraj tople peći, rado gledao kako se ta gospoda prinudni radnici prijažno baškare po smrznutom drumu? Ipak ovoliko demokratije ne može niko da traži od njih. Znači da jedan honved ne može da dozvoli da ga sumnjiče kako Jevrejima daje mogućnosti da se odmore. Zato on opet diže četu na noge. Ali tog istog trenutka on se već ponova seća porodice, opet mu se razneži srce i sad naređuje četi da legne. Njegova blagonaklonost je tolika da dozvoljava onima u sivim burnusima pet šest minuta uživanja dajući im mogućnost da se bar dvadeset puta pruže po smrznutom zemljištu i da ponovo skaču na noge...

Mi smo se stresli od tog prizora.

Ali ona dvojica koji su čučali nisu uspeli da se nauče večnoj istini da je „junak onaj koji ume da trpi.“ Dok su im se drugovi bacali po drumu, tvrdom kao stena, i skakutali na tabane, oni se osmeliše te pustiše ruke sa kukova i podvukoše ih pod pazuhe. Svi su izgledi da su ovo učinili u cilju da zagreju prste. Jer u Rusiji, na hladnoći od 40 stepeni, ti jevrejski prsti znali su se smrzavati. A budući da su oni još u Novom Osolu ostali bez rukavica, smislili su svojom pameću prinudnog radnika da bi pod pazuhom temperatura mogla biti veća.

Zaboravili su da je to ustvari povreda discipline. I to je razdražilo gospodina honveda. Nije ni čudo, uostalom. On ostavlja porodicu i dolazi u Rusiju da vaspitava Jevreje, a ovi mu za toliku njegovu dobrotu plaćaju rušenjem discipline! On im prilazi da da oduške svom opravdanom gnjevu. Lupi jednog u grudi tako da se srušio kao vreća, a onda se skotrljao niz nasip, kao da nije više bilo života u njemu.

Drugi je bio još nespretniji. Uvrteo sebi u glavu da se suprostavi istoriji... Da neobične li tvrdoglavosti...

Stajao je pred silnim gospodarem i čekao razvoj događaja. A događaji su se odvijali svojim uobičajenim tokom.

Udarci su pljuštali čas sdesna, čas sleva, čas odozdole, čas odozgore. Onako kako je silnom gospodinu bilo zgodno. Kapa je daleko odletela, smrznuto uvo se zažarilo, nos razmrskan, usta razvaljena, a lepi sivi drum obojio se crvenom krvi sitnog prinudnog radnika. Honved je bio neumoran. Da ne bi isprebijani radnik pao, jednom rukom ga ščepa za odelo na grudima, a drugom rukom ga je udarao. Udarao ga je po desnom uvetu, desnoj slepoočnici, ruku mu je oblila krv, krvav je i rukav njegovog šinjela; udarci pljušte da se na daleko čuje.

Najzad je i ovaj veliki honvedski heroj morao da uvidi da je šteta ubijati čoveka koji je već ubijen. Ta nije ni on toliko blesav da ne uvidi tako jednostavne stvari. Gaziti nogama, to je nešto drugo. Gaziti možeš i mrtvog Jevrejina. Ali to gaženje ima opet tu nezgodnu stranu što cokule postaju krvave. Veliki čovek se na žalost ovog nije setio i bilo mu neprijatno što se nije setio.

Međutim, u pitanju snalažljivosti ova momčad ne mora ni od koga da uči. Pošto je oprao ruke svežim snegom, on pride smirenom sitnom Jevrejину i obrisao krvave cokule o njegovo odelo. No to nije tako jednostavno, jer je i odelo krvavo. Ali ako sad nogama vešto obrne mrtvacu na levo, onda će biti na pretek mesta koja nisu krvava.

Ako čovek ima dobro istrenirane noge onda jednim udarcem može da očisti drum od tog otpatka. Ukoliko je taj otpadak neki leš onda eventualno treba i jače da se udari. Rezultat neće izostati.

Odmor jevrejske čete se suviše produžio. Kao da se spušta već i večer. Oči bulje iz šupljina. Usta se trzaju, a šake se skupljaju u pesnicu. Niko ne pljeska, a popratna muzika vetra neće da uzme na znanje da je za danas dosta. Večer pak kao neki dobronamerni dekorater zavija u crno ovu krvavu pozornicu.

Preveo s mađarskog dr Teodor Kovač